

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutusohjelma

Alexi Härkönen

RANGAISTUKSEN KOVENTAMISPERUSTEIDEN SOVELTAMINEN
KÄYTÄNNÖSSÄ

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2017

 Karelia AMMATTIKORKEAKOULU	OPINNÄYTETYÖ Maaliskuu 2017 Liiketalouden koulutusohjelma Karjalankatu 3 80200 JOENSUU p. (013) 260 6800
Tekijä Aleksi Härkönen	
Nimeke Rangaistuksen koventamisperusteiden soveltaminen käytännössä	
Tiivistelmä <p>Tämä opinnäytetyö käsittelee rangaistuksen koventamisperusteiden soveltamista käytännössä. Työn tarkoitus on selvittää, millä perusteilla rikoksen tekijälle tuomittua rangaistusta voidaan koventaa ja millaiset tekijät liittyvät koventamisperusteiden soveltamiseen.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä käytettiin lainopillista kirjoituspöytä tutkimusta, jossa vastaukset tutkimuskysymyksiin selvitettiin voimassaolevien oikeuslähteiden avulla. Tärkeimpänä oikeuslähteenä toimi laki, jonka lisäksi opinnäytetyössä käytettiin lähteinä myös oikeuskirjallisuutta, hallituksen esityksiä sekä oikeustapauksia.</p> <p>Rangaistuksen koventamisperusteet on nimetty rikoslaissa (39/1889) ja ne ovat yksi osa rangaistuksen mittaamisesta. Niiden tarkempi sisältö ja soveltamisen edellytykset käyvät ilmi lain esitöistä ja oikeuskirjallisuudesta. Lainkäyttäjän oma tulkinta ja lain soveltaminen ovat tärkeässä asemassa, koska monesti koventamisperusteen soveltamiseen liittyvät tekijät eivät ole yksiselitteisiä eikä laki anna suoraa vastausta siihen, pitääkö kyseisessä tapauksessa koventaa rangaistusta.</p>	
Kieli suomi	Sivuja 33
Asiasanat Rangaistus, rangaistuksen määrääminen, rangaistuksen koventaminen	

 Karelia AMMATTIKORKEAKOULU	THESIS March 2017 Degree Programme in Business Economics Karjalankatu 3 80200 JOENSUU p. (013) 260 6800	
Author Aleksi Härkönen		
Title Applying the Grounds for Increasing the Severity of the Punishment in Practice		
Abstract <p>This thesis handles application of grounds increasing the severity of punishment in practice. The purpose of this thesis is to find out the grounds that can be used to increase the severity and study the factors that associate to the application of the grounds of increasing the punishment.</p> <p>A juridical desk study was used as the research method for this thesis, in which the answers for the research questions were searched with the help of valid juridical sources. The law works as the main juridical source and in addition, legal literature, government proposals and law cases have been used as sources.</p> <p>The grounds for increasing the punishment are stated in the Criminal Code of Finland (39/1889) and they form one part of measuring the punishment. Their more accurate content and the prerequisites for their application emerge from the pre-work of the law and from legal literature. A judge's own interpretation and the application of the law play an important role, because often the factors affecting the application of the ground of increasing the severity of the punishment are not unequivocal and the law does not give straight answer, whether the punishment in question should or should not be increased.</p>		
Language Finnish	Pages 33	
Keywords Punishment, assessing of the penalty, increasing the penalty		

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Lähtökohdat rangaistuksen määräämiseen	6
3	Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus	8
3.1	Edellytykset soveltamiseen	8
3.2	Soveltaminen käytännössä	9
4	Järjestäytyneen rikollisryhmän toiminta	13
4.1	Edellytykset soveltamiseen	13
4.2	Soveltaminen käytännössä	14
5	Rikoksen tekeminen palkkiota vastaan	18
5.1	Edellytykset soveltamiseen	18
5.2	Soveltaminen käytännössä	19
6	Rasistinen motiivi.....	20
6.1	Edellytykset soveltamiseen	20
6.2	Soveltaminen käytännössä	23
7	Tekijän aikaisempi rikollisuus.....	24
7.1	Edellytykset soveltamiseen	24
7.2	Soveltaminen käytännössä	26
8	Pohdinta.....	29
	Lähteet.....	33

1 Johdanto

Rikoslain (39/1889) 6:3 §:ssä lainkäyttäjälle on asetettu velvollisuus ottaa huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat seikat rangaistusta määrättäessä. Yksi rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavista tekijöistä ovat rangaistuksen koventamisperusteet. (Tapani & Tolvanen 2016, 74.) Rikoslain 6:5 §:n mukaan rangaistuksen koventamisperusteisiin lukeutuvat rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus, rikoksen tekeminen osana järjestäytynyttä rikollisuutta, rikoksesta saatu palkkio, rikoksen tekeminen rotuun tai muuhun henkilöön kohdistuvan syyn perusteella eli niin sanottu rasistinen motiivi sekä tekijän aikaisempi rikollisuus.

Opinnäytetyöni päätutkimuskysymys on rangaistuksen koventamisperusteiden soveltaminen käytännössä. Työn tavoitteena oli siis selvittää, millä perusteilla rikosentekijälle tuomittua rangaistusta voidaan koventaa ja millaiset tekijät vaikuttavat koventamisperusteiden soveltamiseen. Olen toteuttanut näiden asioiden tutkimisen opinnäytetyössäni kertomalla jokaisen koventamisperusteen kohdalla ensin teorian avulla siihen liittyvistä perusteista, jonka jälkeen olen myös käynyt kyseistä koventamisperustetta läpi tuomioistuinten ratkaisujen kautta.

Rangaistuksen koventamisperusteet tuli lopulta opinnäytetyöni aiheeksi hieman sattuman kautta. Tiesin, että haluan tehdä opinnäytetyöni jostakin rikosoikeuteen liittyvästä aiheesta. Kävin ohjaajani kanssa läpi mahdollisia aiheita rikosoikeuden parista ja yksi ensimmäisistä mahdollisuuksista oli juuri rangaistuksen koventamisperusteet, joka välittömästi herätti mielenkiintoni. Tiesin aiheesta entuudestaan hyvin vähän ja halusin perehtyä sen sisältöön tarkemmin teorian sekä oikeuskäytännön kautta. Aiheesta ei myöskään löytynyt aiempia opinnäytetöitä, joten silläkin tavalla aihe oli uusi.

Aiheeni on myös ajankohtainen, koska mediassa on esillä erityisesti tapauksia, joissa rangaistuksen koventamisperusteita on sovellettu. Esimerkkinä tästä on Helsingin Sanomissa 16.1.2017 julkaistu uutinen, jossa kerrotaan siitä, että Espoon käräjäoikeus oli korottanut kolmen miehen pahoinpitelytuomioita rasistisen motiivin perusteella, joka on yksi rangaistuksen koventamisperusteista. (Jokinen 2016.)

Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä toimi lainopillinen tutkimusmenetelmä. Lainopilisen tutkimusmenetelmän keskeisimpänä tarkoituksena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö käsiteltävänä olevan oikeusongelman osalta. Lainoppi eli toiselta nimeltään oikeusdogmatiikka perustuu voimassa oleviin oikeuslähteisiin. Näitä oikeuslähteitä käytetään etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjen määräämässä järjestyksessä. Yksi lainoppiin kuuluvista keskeisistä osista on oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkiminen ja niiden sisällön tulkitseminen. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 20.)

Oikeuslähteet ovat lähteitä, jotka sisältävät tietoa oikeuden sisällöstä. Tärkeimpiä oikeuslähteitä ovat lainopin näkökulmasta lait sekä muut säädökset. Säädöstekstien tulkinnan apuna on mahdollista käyttää muita oikeudellisia aineistoja, kuten säädöksien valmisteluaineistoja, oikeuskirjallisuutta ja oikeustapauksia. Oikeuslähteet on jaettu kolmeen ryhmään niiden velvoittavuuden mukaan. Vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluvat laki ja maan tapa. Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat tuomioistuinratkaisut ja lainsäätäjän tarkoitus. Sallittuihin oikeuslähteisiin sisältyvät puolestaan oikeustiede, arvot ja arvostukset sekä oikeusvertailevat argumentit. (Husa ym. 2008, 32-33.)

2 Lähtökohdat rangaistuksen määräämiseen

Rangaistuksen määrääminen sisältää neljä eri osa-aluetta, jotka ovat rikokseen soveltuvan rangaistusasteikon noudattaminen, rangaistuslajin valinta, rangaistuksen mittaaminen ja rangaistuksesta tehtävät mahdolliset vähennykset. Rikoslain 6:2 §:n mukaan rangaistusta määrättäessä on noudatettava kyseisestä rikoksesta säädettyä rangaistusasteikkoa, jolla luodaan raamit rangaistuksen määräämiselle. Rangaistus on myös määrättävä noudattaen rikoslain 6:4 §:n yleisperiaatetta, jonka mukaan rangaistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa teon vahingollisuuteen ja tekijän syyllisyyteen nähden. (Matikkala 2010, 112.)

Rikoslain 6:3.1 §:n mukaan rangaistusta määrättäessä tulee ottaa huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen lajiin ja määrän vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi rangaistuksen koventamis-, lieventämis-

sekä kohtuullistamisperusteet. Rangaistuksen mittaamisperusteita ei ole mahdollista luetella tyhjentävästi laissa ja tämän vuoksi rangaistuksen mittaamisperusteiden tulkinta ja perusteleminen jää loppuen lopuksi oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön tehtäväksi. (HE 44/2002 vp, 190.) Rangaistuksen koventamisperusteita tulee tulkita oikeusturvasyistä varovasti. Tähän liittyvällä termillä ”varovainen tulkinta” viitataan siihen, että lainkäyttäjän tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, millä perusteilla hän argumentoi koventamisperusteiden käyttämisen. (Tapani & Tolvanen 2016, 74.)

Yksi oikeudenmukaisen rangaistuksen kiintopisteistä on tekijän syyllisyys. Lakiteksteissä rikoksen tekijän syyllisyys on jaettu teon vaikuttimiin sekä tekijän rikoksesta ilmenevään muuhun syyllisyyteen. Vaikutin viittaa vahvasti tekijän tahallisuuteen, mutta ei mene täysin yhteen sen kanssa. Yleisesti vaikuttimet voidaan luokitella tietynlaisella moitittavuusasteikolla. Tästä voisi olla esimerkkinä tilanne, jossa toinen henkilö kavaltaa rahaa voidakseen auttaa köyhiä, kun taas toinen henkilö kavaltaa rahaa pystyäkseen rahoittamaan henkilökohtaisen lomamatkan. Tällaisessa tilanteessa köyhiä auttavalla henkilöllä on ”parempi” vaikutin. Tekijän rikoksesta ilmenevä muu syyllisyys liittyy teon huolimattomuuteen ja tahallisuuteen. Tavallisesti tietoisesta riskin ottavasta rikoksentekijästä syyllisyyden voidaan katsoa olevan suurempi kuin toisen, joka ei ole ollut millään tavalla tietoinen teon riskeistä. (Frände 2012, 383.)

Rangaistuskäytännön yhtenäisyydellä tarkoitetaan sitä, että yksittäistä rikosta tulisi verrata samanlaisiin tekoihin ja näiden kyseisten tekojen rangaistusten pitäisi olla jollakin tapaa yhtäläisiä arvoltaan. Näin ollen rikoslain 6:3 §:ssä mainittu ”rangaistuskäytännön yhtenäisyys” tarkoittaa käytännössä yhdenvertaisuusperiaatteen soveltamista. Voidaan ajatella, että tuomion tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa sekä rikoksen rangaistustarvoon että rangaistuksiin, jotka on aiemmin tuomittu rangaistusarvoltaan yhtäläisistä rikoksista. (Frände 2012, 384-385.)

3 Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus

3.1 Edellytykset soveltamiseen

Rikoslain (39/1889) 6:5.1 §:n 1 kohdassa mainitaan ensimmäinen rangaistuksen koventamisperusteista, joka on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus. Jotta tätä koventamisperustetta voidaan soveltaa, edellyttää se sekä rikoksen tekemisen että rikoksen tekemiseen tähtäävän pitkäaikaisen toiminnan olevan suunniteltua. Koventamisperusteen soveltaminen ei edellytä suunnitelmallisuuden kattavan koko tapahtumainkulkua, vaan suunnitelmallisuus voi toimia koventamisperusteena myös silloin, kun se koskee yhtä tekoa. (HE 44/2002 vp, 191.) Yleisesti rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden katsotaan merkitsevän isompaa tekovääryyttä ja kuvaavan rikoksesta ilmenevää suurempaa mittamuissuullisuutta. (Tapani & Tolvanen 2016, 75.)

Rikostyypistä riippuen rikoksen suunnitelmallisuus ilmenee erilaisissa rikostyypeissä eritavalla (Tapani & Tolvanen 2016, 75). Mikäli rikoksen tunnusmerkistö edellyttää suunnitelmallisuutta, vaatii tämän koventamisperusteen soveltaminen selvempää suunnitelmallisuutta kuin mikä on rikoslajiin säännönmukaisesti kuuluva harkinta (HE 125/1975 II vp, 11). Rikoksen toiminnan suunnitelmallisuuteen viittaavia tekijöitä ovat pitkäaikaiset valmistelutoimenpiteet ennen varsinaisen rikoksen tekemistä, toimet, jotka takaavat menestyksekkään rikoksen tekemisen ja teot, jotka tähtäävät erityisen laajamittaiseen rikolliseen toimintaan (HE 44/2002 vp, 191). Vaikka rikosta ei olisi tehty täysin ajattelematta tai hetken mielijohteesta, ei se suoraan johda koventamisperusteen soveltamiseen. Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus ei edellytä kirjallista suunnitelmaa, mutta se vaatii sitä, että rikoksentekijä on etukäteen jäsennellysti miettinyt rikoksen suorittamiseen ja toimeenpanemiseen liittyviä tekijöitä. (Matikkala 2010, 123-124.)

Joissakin rikoksissa rikoksen erityinen suunnitelmallisuus toimii rikossäännöksen määrittelyperusteena, josta esimerkkinä on muun muassa törkeä velallisen epärehellisyys. Mikäli näissä tapauksissa rikoksen suunnitteleminen katsotaan rangaistusta koventavaksi seikaksi, on se perusteltava tuomiossa huolellisesti. (Tapani & Tolvanen 2016, 76.) Syynä tähän on niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kieltö, joka tässä tapauksessa tarkoittaa sitä, että rikollisen toiminnan suunnitteleminen johtaisi aluksi törkeän tekemuodon

soveltamiseen ja sen lisäksi vielä siihen, että tämä suunnitelmallisuus toimisi rangaistuksen koventamisperusteena (Lappi-Seppälä 2002, 386).

3.2 Soveltaminen käytännössä

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 1978 II 104 syytetty oli rikoskumppaninsa kanssa ryöstänyt pankin starttipistoolilla, joka oli erehdyttävästi muistuttanut oikeaa pistoolia. Pankkivirkailijat olivat luulleet asetta oikeaksi aseeksi ja he luovuttivat pankin rahojen ryöstäjille, koska virkailijat uskoivat olevansa hengenvaarassa. Syytetty tuomittiin törkeästä ryöstöntapaisesta kiristämisestä, mutta tuomiossa ei sovellettu koventamisperusteena rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutta. Vaikka syytetty oli sopinut rikoskumppaninsa kanssa rahojen ryöstämisestä, niin silti korkein oikeus katsoi, että olosuhteet huomioon ottaen kyseistä rikoksen tekemistä koskevaa sopimista ei voitu pitää voimassa olleen rikoslain (466/1976) 6:2.1 §:n edellyttämänä rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutena, joka olisi toiminut rangaistuksen koventamisperusteena. Korkein oikeus perusteli tämän sillä, että rikosta ei ollut valmisteltu eikä suoritettu harkitusti, jota kyseisen lainkohta edellytti. Tämän vuoksi tapauksessa ei sovellettu koventamisperusteena rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutta.

Koventamisperustetta arvioitaessa kyseisessä tapauksessa olennaisin seikka on se, että teko voi sinällään olla etukäteen harkittu, mutta se ei johda suoraan rangaistuksen koventamiseen teon suunnitelmallisuuden perusteella. Rikoksentekijä oli sopinut rikoskumppaninsa kanssa rikoksen tekemisestä etukäteen, mutta rikosta ei kuitenkaan ollut suunniteltu pitkäaikaisesti ja huolellisesti ennen sen tekemistä. Tämän vuoksi tapauksessa ei ollut aihetta koventaa rangaistusta, vaikka kyseessä ollut teko ei ollutkaan täysin harkitsematon. Koventamisperusteen edellytysten täyttyminen olisi edellyttänyt teon laajempaa ja pitkäaikaisempaa suunnittelua.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1999:89 rangaistusta kovennettiin rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden perusteella. Tapauksessa oli kyse siitä, että syytetty oli rakentanut vuokraamalleen kiinteistölle kasvihuoneen, jossa hän kasvatti Cannabis sativa -kasvia eli hamppua käytettäväksi huumausaineena tai sen raaka-aineena. Syytetty oli te-

hostanut toimintaa tuulettimilla, lämmittimellä ja siten, että tila oli katettu muovilla. Syytetty tuomittiin törkeästä huumausainerikoksesta. Rikoksella oli tuotettu suuri määrä huumausainetta, jota oli ollut yli 19 kiloa. Syytetty oli myös pyrkinyt saamaan rikoksellaan huomattavaa taloudellista hyötyä. Teon ammattimaisuus huomioon ottaen rikosta oli pidettävä kokonaisuutena arvostellen törkeänä. Korkein oikeus painotti tuomiossaan, että syytetyn viljelemä hamppu vastasi pääosin hasista, jolloin rangaistus perustui yleisesti noudatettuun määrään perustuvaan rangaistuskäytäntöön, joka on yleistä tämänkaltaisissa tapauksissa. Tässä tapauksessa rangaistus kuitenkin mitattiin kovempaan kuin normaalisti vastaavanlaisen hasiserän ollessa rikoksen kohteena. Tämän korkein oikeus perusteli sillä, että syytetyn teko oli erityisen suunnitelmallinen, pitkäkestoinen sekä liiketoimenomainen ja sillä oli tavoiteltu huomattavaa taloudellista hyötyä.

Oleellisinta tässä tapauksessa koventamisperusteen soveltamisen kannalta oli teon erityinen suunnitelmallisuus sekä sen pitkäaikaisuus. Teossa oli myös liiketoimenomaisia piirteitä ja tekijä tavoitteli rikoksellaan huomattavaa taloudellista hyötyä, joka myös otettiin huomioon rangaistusta arvioitaessa. Edellytykset tuomion koventamiselle teon suunnitelmallisuuden perusteella täyttyivät tapauksessa selvällä tavalla ja tämän vuoksi oli myös selvää, että rangaistusta tuli koventaa.

Ratkaisussa KKO 2006:58 oli kyse siitä, että tapauksessa syytetty A oli tuonut maahan huumausaineeksi luokiteltavia Subutex-tabletteja. Tabletit tuotiin Ranskasta ja henkilö A oli maksanut henkilöille B, C ja D siitä, että he toisivat tabletit Suomeen ja hän itse myisi ne sitten eteenpäin. Keskityn tässä tapauksessa ainoastaan A:n saamaan tuomioon, koska ainoastaan hänen kohdalla oli kyse rikollisen toiminnan suunnitelmallisuudesta tuomion koventamisperusteena. Palaan B:n, C:n ja D:n tapauksiin myöhemmin, kun käsitelen koventamisperusteena rikoksen tekemistä palkkiota vastaan.

Tapaukseen liittyen Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa A:n kohdalla ei sovellettu tuomion koventamisperusteena teon suunnitelmallisuutta. Käräjäoikeus totesi, että A oli teon suunnittelija sekä rahoittaja. Käräjäoikeus katsoi myös, että A oli toiminut tavoitellakseen suurta taloudellista hyötyä. Käräjäoikeus oli kuitenkin myös sitä mieltä, ettei tapaukseen liittynyt sellaista rikoslain 6:5.1 &n 1 kohdassa tarkoitettua suunnitelmallisuutta, joka olisi johtanut rangaistuksen koventamiseen. Käräjäoikeus tuomitsi A:n 6 vuoden vankeusrangaistukseen. Tapausta käsiteltiin seuraavaksi Helsingin hovioikeudessa, koska

kaikki asianosaiset hakivat tuomioon muutosta. Hovioikeus ei kuitenkaan muuttanut tuomiota ja tämän jälkeen tapaus siirtyi korkeimmalle oikeudelle. Syyttäjälle myönnettiin valituslupa, jossa hän vaati kaikille korotuksia rangaistuksiin, mutta keskityn tässä tapauksessa jälleen ainoastaan A:n tuomioon.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2006:58 korkein oikeus korotti Helsingin hovioikeuden antamaa 6 vuoden vankeusrangaistusta 7 vuoteen ja 6 kuukauteen ja tämä oli siis tapauksessa nimenomaan A:n kohdalla. Korkein oikeus totesi, että suuren huumausainemäärän lisäksi A:n toiminta on ollut hyvinkin liiketoimenomaista. A oli myös palkannut itselleen kuriirit huumausaineiden hankkimista varten ja kertonut muun muassa kuriireilleen huumausaineiden myyjien yhteystiedot sekä muut tarvittavat ohjeet. Näiden syiden takia korkein oikeus katsoi, että A:n toiminta on ollut rikoslain 6:5.1 §:n 1 kohdan mukaisella tavalla suunnitelmallista ja tämän vuoksi korkein oikeus korotti hovioikeuden antamaa tuomiota.

Tässä tapauksessa tulee ilmi koventamisperusteen tulkinnanvaraisuus. Se käy ilmi eri tuomioistuinten erilaisista tulkinnoista siitä, täyttyykö koventamisperusteen edellytykset kyseisessä tapauksessa. Tässä tapauksessa kärjäoikeus ja hovioikeus tulivat siihen lopputulokseen, että teon suunnitelmallisuutta rangaistusta koventavana tekijänä ei voitu soveltaa. Korkein oikeus puolestaan katsoi, että rikoslain 6:5.1 §:n 1 kohdan mukaiset edellytykset täyttyivät ja tapauksessa tuomiota lopulta kovennettiin sen vuoksi. Rikoksentekijän toiminta täytti suunnitelmallisuuden kriteerit korkeimman oikeuden mukaan sen vuoksi, että tekijä oli palkannut kuriirit ja ohjeistanut heitä tehtäviinsä. Tämän lisäksi korkein oikeus piti huumausaineen määrää suurena ja rikoksentekijän toimia liiketoimenomaisina. Alemmat tuomioistuimet ottivat samat seikat huomioon kuin korkein oikeus, mutta heidän lopputulema oli silti erilainen. Tämä osoittaa mielestäni koventamisperusteen tulkinnanvaraisuuden, koska laki ei suoraan kerro, minkälainen suunnittelu johtaa lopulta rangaistuksen koventamiseen, vaan se jää tuomioistuimen tulkittavaksi. Tämän vuoksi jokainen teko on käsiteltävä tapauskohtaisesti olosuhteet huomioon ottaen ja tässäkin tapauksessa sekä alempien tuomioistuinten että korkeimman oikeuden tuomio voi olla yhtä lailla oikea tulkinnasta riippuen.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2014:55 korostuu tekijäkohtaisen arvioinnin tärkeys. Tapauksessa syytetty A sai syytteet kahdesta törkeästä varkaudesta, koska hän oli

varastanut kaksi puoliperävaunua. A toimi tapauksessa toisen henkilön toimeksiannon perusteella, jonka vuoksi hän varasti peräkärret ja toimitti ne sen jälkeen sovittuun paikkaan, jossa käreille tehtiin muutoksia, jotta niiden alkuperää ei saataisi selville. Tapaukseen liittyy siis muitakin henkilöitä, mutta keskityn ainoastaan A:n saamaan rangaistukseen ja erityisesti siihen, miten hänen kohdallaan tapauksessa on sovellettu rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden koventamisperustetta. Kyseisessä tapauksessa sekä Helsingin käräjäoikeuden, että Helsingin hovioikeuden tuomioissa A:n kohdalla koventamisperusteena oli rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus. Tämä perusteltiin sillä, että tekojen katsottiin vaatineen erityistä suunnitelmallisuutta, johon sisältyivät anastettavien peräkärrien valikoiminen etukäteen, peräkärriin suunnitellut muutostyöt niiden alkuperän salaamiseksi sekä peräkärrien huomattava arvo. Tuomiossa oli otettu myös huomioon usean tekijän osallisuus rikollisen teon toteuttamisessa.

Tapauksessa syytetty A sai valitusluvan korkeimpaan oikeuteen, jossa hän vaati, ettei tuomiossa sovelleta koventamisperusteena teon suunnitelmallisuutta. Korkein oikeus totesi ratkaisussaan KKO 2014:55, että A:n toiminta tapauksessa on rajoittunut ainoastaan osaan rikollisesta toiminnasta. Korkein oikeus totesi myös, että A on toiminut toimeksiannon perusteella ja hänen rikollisen toiminnan perustalla ovat olleet toimeksiantajan ohjeet, jolloin hänen rikollinen toimintansa ei edellyttänyt häneltä itseltään alempien tuomioistuinten mainitsemaa erityistä suunnitelmallisuutta. Korkein oikeus mainitsi tässä perusteluna Hallituksen esityksen 44/2002 vp sivun 191 kohdan, jossa sanotaan, että jokaisen tekijän rangaistusta mitattaessa on tutkittava, miten hän on omassa toimessaan osoittanut suunnitelmallisuutta. Mikäli siis tapauksessa useampi henkilö on tehnyt yhdessä rikoksen, voi suunnitelmallisuus vaihdella ja tämän vuoksi sen arviointi on tehtävä tekijäkohtaisesti. Korkeimman oikeuden mukaan kyseisessä tapauksessa alempien oikeuksien perustelut A:n tuomion koventamisesta rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden perusteella ovat olleet väärä, koska ratkaisussa on keskitytty A:n oman suunnitelmallisuuden arvioinnin sijaan rikoskokonaisuuden suunnitelmallisuuteen. Korkeimman oikeuden mukaan A on yhtenä tekijänä ollut osana suunniteltua rikollista toimintaa, mutta hänen oma toimintansa ei ole ollut rikoslain 6:5.1 &n 1 kohdan vaatimalla tavalla suunnitelmallista. Korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan tapauksessa ei siis voida soveltaa rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutta A:n kohdalla rangaistusta korottavana tekijänä.

Tämän tapauksen olennaisin seikka on tekijäkohtaisen arvioinnin korostaminen koventamisperusteen kannalta. Mikäli siis tapauksessa on useampi rikoksentekijä, voi heidän oma suunnitelmallisuutensa vaihdella ja tämän vuoksi sitä on arvioitava jokaisen tekijän kohdalla erikseen. Tämä on myös syy, miksi korkein oikeus kumosi lopulta hovioikeuden päätöksen rangaistuksen koventamisesta suunnitelmallisuuden perusteella. Korkein oikeus teki siinä myös täysin oikean päätöksen, koska hovioikeuden ratkaisu perustui rikoskokonaisuuden suunnitelmallisuuden arviointiin eikä kyseisen henkilön tekijäkohtaisen suunnitelmallisuuden arviointiin. Tapauksessa siis rikoskokonaisuus oli suunniteltu, mutta A:n oma toiminta ei, sillä hän toimi ainoastaan toimeksiantajan ohjeiden mukaisesti ja tämän vuoksi hänen rangaistuksensa koventamiselle ei ollut perusteita.

4 Järjestäytyneen rikollisryhmän toiminta

4.1 Edellytykset soveltamiseen

Rikoslain (39/1889) 6:5.1 §:n 2 kohdassa mainitaan toinen rangaistuksen koventamisperusteista, joka on rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Rikoslain 6:5.2 §:ssä määritellään järjestäytynyt rikollisryhmä niin, että se on vähintään kolmen henkilön muodostama tietyn ajan koossa pysyvä ja rakenteeltaan jäsentynyt yhteenliittymä, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta, taikka 11 luvun 10 §:ssä tai 15 luvun 9 §:ssä tarkoitettuja rikoksia. Tämän kyseisen rangaistuksen koventamisperusteen taustalla on ajatus siitä, että järjestäytynyt rikollisuus edustaa rikollisen toimintansa tehokkuuden sekä muotonsa vuoksi erityistä uhkaa eduille, joita oikeusjärjestys suojaa. (HE 263/2014 vp, 3.)

Tätä koventamisperustetta arvioitaessa on otettava huomioon niin sanottu relevanssikriteeri. Relevanssikriteeri on edellytys, jonka tulee täytyä, jotta tehty rikos voidaan katsoa tehdyksi osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Relevanssikriteeri pitää sisällään kolme elementtiä, joita ovat se, että rikos on katsottu rikollisryhmän hyväksymäksi, rikos on tehty kyseisen ryhmän hyväksi tai puolesta ja se, että rikos on ollut ryhmän toimintakokonaisuuden tapainen. (HE 263/2014 vp, 29-30.) Relevanssikriteerin lisäksi on otettava huomioon järjestäytyneen rikollisryhmän peruspiirteet, jotka koskevat ryhmän

ajallista kestoja, ryhmän henkilöstöä, ryhmän rakennetta sekä ryhmän tarkoitusta ja toimintaa (HE 263/2014 vp, 31-32).

Yksi tunnusomainen piirre järjestäytyneelle rikollisryhmälle on se, että se on rakenteellisesti jäsentynyt. Järjestäytyneisyyden tulee olla niin tiivistä, että siitä voidaan päätellä työnjaon eriytyminen ja käskyvaltasuhteiden olemassaolo. (HE 263/2014 vp, 31.) Kun asiaa katsoo tästä näkökulmasta, eroaa järjestäytynyt rikollisryhmä esimerkiksi näpistelevästä nuorisjoukosta, koska tällaisen joukon työnjako ei yleisesti ole eriytynyttä eikä joukon sisällä vallitse erityisiä käskyvaltasuhteita. (Matikkala 2010, 125-126.) Lain esittöissä mainitaan myös tulkintasuositus. Sen mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän edellytyksiä arvioitaessa huomiota voidaan kiinnittää esimerkiksi tehtyjen rikosten määrään, tekoajankohtaan ja laatuun. Tulkintasuositus perustuu siihen, että mitä vakavampia, tiheämmin tehtyjä ja lukuisampia tehdyt rikokset ovat, sitä enemmän on perusteltua katsoa, että kyseessä on rikoslain 6:5.2 §:ssä määritelty järjestäytynyt rikollisryhmä. (Tapani & Tolvanen 2016, 81.)

4.2 Soveltaminen käytännössä

Ratkaisussa KKO 2011:41 on kyse törkeistä huumausainerikoksista. Tapauksessa on useampi vastaaja, jotka kaikki saivat tuomiot törkeistä huumausainerikoksista. Osa vastaajista kuului sillä hetkellä Bandidos MC Downtown Helsinkiin ja osa Support Team X Helsinkiin, joita pidettiin rikollisina järjestöinä. Tämän vuoksi kyseisessä tapauksessa sekä Espoon käräjäoikeuden, että Helsingin hovioikeuden tuomioissa vastaajien tuomioissa rangaistuksen koventamisperusteena toimi se, että rikokset olivat tehty osana järjestäytyntä rikollisryhmän toimintaa.

Espoon käräjäoikeus ja Helsingin hovioikeus perustelivat tuomioiden koventamiset samoilla perusteilla. Tapauksessa oli todistajana keskusrikospoliisin rikosylikonstaapeli, joka oli kertonut seuranneensa järjestäytyneitä rikollisryhmiä vuosien ajan. Hän kertoi muun muassa, että kerhoissa on omat rangaistussäännöt, joista ankarin on kuolema. Hänen mukaansa kerhoissa vallitsi myös selvät käskyvaltasuhteet ja molempien ryhmien tiedettiin lisäksi harjoittavan huumekauppaa. Poliisi oli aiemmin tehnyt kerhojen tiloihin ratsian, jonka kautta saatiin takavarikoitua asiakirjoja, joista selvisi lisää tietoa kerhojen

toiminnasta, esimerkiksi käskyvaltasuhteista. Tuomioistuimet lausuiivat kyseisessä tapauksessa, että rikosten tekemiseen oli osallistunut useampi henkilö ja jokainen näistä henkilöistä kuului rikollisryhmään. Tämä rikollisryhmä täytti järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän ja tällä huumekaupalla hankittiin rahaa kyseiselle rikollisryhmälle. Nämä olivat perusteet, joiden kautta tuomioistuimet päätyivät koventamaan rangaistusta.

Tapaus siirtyi vielä korkeimmalle oikeudelle, koska kaikki vastaajat vaativat koventamisperusteen perumista ja saivat luvan valittaa siitä korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus painotti perusteluissaan, että koventamisperusteen soveltaminen ei ole kytköksissä ainoastaan rikoksen vakavuuteen vaan enemmänkin rikollisryhmän yhteenliittymisen syyhyn, joka tarkoittaa sitä, että ryhmän yhteenliittymisen syynä on ollut järjestäytyminen vakavien rikosten tekemistä varten ja että nämä rikokset on täytynyt tehdä kyseisen järjestäytymisen perusteella. Korkeimman oikeuden mukaan tapauksessa ei ollut riittävästi näyttöä siitä, että vastaajien rikokset olisi tehty kyseisten kerhojen nimissä tai näiden kerhojen lukuun. Näyttöä ei ollut myöskään siitä, että rikoksista saadut taloudelliset hyödyt olisivat menneet kerhojen hyväksi. Erillinen selvitys puuttui myös siitä, että aloite vastaajien rikoksiin olisi tullut heidän kerhoiltaan. Näillä perusteilla korkein oikeus lausui, että tapauksessa ei ollut aihetta soveltaa rikoslain 6:5.1 §:n 2 kohdan mukaista koventamisperustetta ja alensi vastaajien tuomioita tältä osalta.

Tässä tapauksessa tärkein asia on huomata se, että rikoksen tekeminen rikolliseen järjestöön kuuluvana henkilönä ei vielä sinällään ole peruste tämän koventamisperusteen soveltamiselle. Rikokset on tehtävä osana rikollista järjestöä, joka on perustettu vakavien rikosten tekemistä varten. Tämän lisäksi rikokset on täytynyt tehdä järjestön lukuun ja rikoksesta tullut hyöty on pitänyt mennä järjestön hyväksi. Korkein oikeus kumosikin alempien tuomioistuinten rangaistusten koventamiset sillä perusteella, että ei ollut riittävä näyttöä siitä, että rikokset olisi tehty järjestön toimesta ja sen lukuun, vaikka rikoksentekijät kuuluivatkin rikollisjärjestöön. Mikäli olisi ollut riittävä näyttöä siitä, että rikokset tehtiin järjestön toimesta ja sen hyväksi, niin sitten tilanne olisi ollut toinen ja edellytyksiä koventamisperusteen soveltamiselle olisi ollut olemassa, mutta tapauksen näyttöjen mukaan näin ei ollut. Sen vuoksi ei myöskään ollut perusteita tuomion koventamiselle rikoslain 6:5.1 §:n 2 kohdan mukaisesti.

Ratkaisussa KKO 2013:90 tuomittiin Cannonball MC-moottoripyöräkerhoon kuuluneita henkilöitä muun muassa kahdesta murhan yrityksestä. Tässä tapauksessa Helsingin käräjäoikeus ei soveltanut tuomioissaan koventamisperusteena rikoksien tekemistä osana järjestäytynyttä rikollista toimintaa. Syyttäjän ajamasta vaatimuksesta tapaus siirtyi Helsingin hovioikeuden käsiteltäväksi, joka lopulta tuli siihen tulokseen, että tapauksessa on sovellettava rikoslain 6:5:1 §:n 2 kohdan mukaista rangaistuksen koventamisperustetta. Tapaus siirtyi vielä korkeimmalle oikeudelle, joka puolestaan kumosi vastaajien tuomiot koventamisperusteen osalta ja käyn seuraavaksi läpi syitä siihen, miksi eri asteen tuomioistuimilla oli asiasta eri näkemyksiä nimenomaan rangaistuksen koventamisperusteen suhteen.

Tapauksessa oli siis kyse siitä, että viisi Cannonball MC:n jäsentä sai syytteet kahdesta murhan yrityksestä, jotka kohdistuivat kahteen kerhon aikaisempaan jäseneseen, jotka olivat jo siinä vaiheessa eronneet kerhosta. Vastaajat olivat ampuneet asianosaisia kohti tappamistarkoituksessa. Teon motiivina olivat henkilöiden väliset tulehtuneet välit, jotka johtuivat siitä, että erottuaan kerhosta toinen asianosaisista oli myöhemmin puukottanut yhtä kerhon jäsentä. Kerhon ja eronneiden henkilöiden välejä kiristivät myös riidat kerhosta eronneiden henkilöiden erorahasta sekä siitä, että Cannonball MC:n mukaan asianosaiset olivat kirjoittaneet kerhoa halventavaa tekstiä sosiaaliseen mediaan eroamisensa jälkeen. Koventamisperusteen osalta käräjäoikeus katsoi, että edellytyksiä sen käytölle ei ollut. Vastaajat kyllä kuuluivat Cannonball MC:hen, mutta riittävää näyttöä ei ollut siitä, että kyseiset teot olisivat tehty kerhon nimissä, toimesta ja lukuun. Riittävää selvitystä ei ollut myöskään siitä, että Cannonball MC olisi järjestäytynyt kyseessä olevien vakavien rikosten tekemistä varten ja että tapauksessa olevat rikokset johtuisivat tästä järjestäytymisestä.

Helsingin hovioikeus tarkasteli tapausta koventamisperusteen osalta ensiksi siltä kannalta, onko tapauksessa esiintyvä Cannonball MC- moottoripyöräkerho vakavien rikosten tekemistä varten järjestäytynyt ryhmä. Tapauksessa oli todistajana rikosylikonstaapeli, jonka kertomuksen mukaan Cannonball MC:n jäsenten välillä vallitsee hierarkia sekä käskyvaltasuhteita. Alempiarvoisen jäsenen tuli noudattaa ylempiarvoisen käskyä sanktion uhalla. Nämä seikat osoittivat hovioikeuden mukaan sen, että kyseessä on järjestäytynyt ryhmä, mutta seuraavaksi piti vielä selvittää, onko tämä järjestäytyminen tehty va-

kavien rikosten tekemistä varten, jota koventamisperusteen soveltaminen edellyttää. Hovioikeuden mukaan oli vahvaa näyttöä sen tueksi, että syytettyjen rikokset olisi tehty Cannonball MC:n lukuun. Vastaajien ja asianosaisten väliset riidat eivät olleet henkilökoh-
taisia, vaan enemmänkin kerhon ja siitä eronneiden henkilöiden välisiä, jonka takia näytti vahvasti siltä, että teot oli tehty kerhon aloitteesta. Tekojen katsottiin edistäneen vastaajien asemaa ryhmän hierarkiassa. Hovioikeus katsoi myös, että vastaajien teoilla pyrittiin pitämään yllä kerhon mainetta ryhmänä, joka ei piittaa yhteiskunnan säännöistä. Tällä pyrittiin edistämään kerhon rikollista tarkoitusta. Erilaisten selvitysten ja todistelujen perusteella asianosaisten halventavat lausunnot kerhosta tuomittiin Cannonball MC:ssä jyrkästi ja heitä tuli rangaista siitä. Näillä perusteilla hovioikeus tuli siihen johtopäätökseen, että Cannonball MC täytti rikoslain 6:5.1 §:n 2 kohdan mukaiset rikollisryhmän edellytykset ja että vastaajien teot olivat tehty tämän kyseisen ryhmän hyväksi. Hovioikeuden mukaan koventamisperustetta tuli siis soveltaa.

Korkein oikeus totesi tuomiossaan, että aiempien selvitysten ja todistelujen vuoksi moni asia viittaa siihen, että Cannonball MC:n toiminnassa syyllistytään rikosten, myös vakavien, tekemiseen. Edellytys rikoslain 6:5.1 §:n 2 kohdan koventamisperusteen soveltamiselle on se, että tässä tapauksessa Cannonball MC on järjestäytynyt tarkoituksenaan tehdä vakavia rikoksia. Yhtenä merkittävimmistä arviointiperusteista toimi ryhmän aiempien rikosten tarkasteleminen. Ryhmän aiemmin tehdyistä rikoksista oli tehty selvityksiä ja niitä oli tiedossa ja nämä asiat antoivat viitteitä siitä, että ryhmän järjestäytyminen on tapahtunut rikollisessa tarkoituksessa. Korkein oikeus kuitenkin totesi, että nämä aiemmat rikokset eivät voineet tässä tapauksessa toimia merkitseväenä arviointiperusteena järjestäytymisen rikollista tarkoituspäätöksiä arvioitaessa.

Korkein oikeus lausui perustelussaan, että ryhmän nykyisten ja entisten jäsenten välisiä rikoksia ei voida pitää luonteeltaan sellaisina, että tällaisten rikosten tekeminen olisi ollut alun perin ryhmän järjestäytymisen syynä. Kyseessä olevilla rikoksilla ei pyritty tavoittelemaan taloudellista hyötyä, joka on usein luonteenomaista tapauksissa, joissa tätä koventamisperustetta on tarkoitus soveltaa. Rikokset olivat enemmänkin kostotyyppisiä ja niiden kokonaisarviointin jälkeen ei ole riittäviä perusteita sille, että tapauksen rikokset olisivat toimineet Cannonball MC:n järjestäytymisen taustalla. Korkeimman oikeuden

johtopäätös on siis se, että riittävää näyttöä ei ollut sille, että Cannonball MC olisi järjestänyt vakavien rikosten tekemistä varten rikoslain 6:5.1 §:n 2 kohdan tarkoittamalla tavalla.

Tämä tapaus on hyvä esimerkki lain erilaisesta soveltamisesta ja sen tulkinnanvaraisuudesta. Kyseisessä tapauksessa merkittävimmäksi asiaksi nousi se, voitiinko Cannonball MC luokitella tapauksessa olleiden rikosten tekemistä varten järjestäytyneeksi ryhmäksi. Rikoslaissa määritellään rikollisjärjestön määritelmä ja lain esitöistä sekä oikeuskirjallisuudesta käy ilmi edellytyksiä, joiden tulee täyttyä, jotta järjestöä voidaan pitää järjestäytyneenä vakavien rikosten tekemistä varten. Laki ei kuitenkaan monessakaan tapauksessa anna suoraa vastausta, vaan päätös riippuu siitä, miten lainkäyttäjä tulkitsee ja soveltaa lakia. Tästä syystä tässäkin tapauksessa eri tuomioistuimet päätyivät tuomioissaan eri ratkaisuihin, vaikka tapauksessa esille tullut näyttö oli kaikille sama. Vakavien rikosten tekemistä varten perustetun järjestön toteennäyttäminen riippuu monesta tekijästä eikä se ole helppoa. Hovioikeuden mukaan sen puolesta oli riittävää näyttöä, mutta korkeimman oikeuden mukaan ei. Tämä johtuu heidän erilaisista tulkinoista lain, lain esitöiden ja näyttöjen perusteella ja sen vuoksi ratkaisuissa on mahdollista päätyä erilaisiin lopputuloksiin.

5 Rikoksen tekeminen palkkiota vastaan

5.1 Edellytykset soveltamiseen

Rikoslain 6:5.1 §:n 3 kohdan mukaisesti seuraava rangaistuksen koventamisperusteista on rikoksen tekeminen palkkiota vastaan. Mikäli henkilö rikkoo yhteiskunnassa vallitsevia normeja palkkion vuoksi, hän osoittaa teollaan ilmeistä piittaamattomuutta toisten oikeudellisesti suojattuja intressejä kohtaan. Monesti myös rikoksissa, jotka liittyvät rikoksen tekemiseen palkkiota vastaan, on kyse suunnitelmallisista teoista, jolla voidaan perustella rangaistuksen antamista keskimääräistä ankarampana. (HE 125/1975 II vp, 12.)

Rikoksesta saadulla palkkiolla tulee olla vaikutusta rikoksentekijän päätöksentekoon, jotta tätä koventamisperustetta voidaan soveltaa. Ainoastaan rikoksesta jälkikäteen saatu

palkkio ei vaikuta rikoksen arvosteluun. (Lappi-Seppälä 2002, 388.) Tekijöiden on täytynyt sopia palkkiosta etukäteen tai sitten tekijän on täytynyt pitää palkkion saamista todennäköisenä aiempien kokemusten perusteella (HE 44/2002 vp, 192). Lain esityöt eivät määrittele tarkasti sitä, milloin aiempien kokemusten perusteella kyseisen tekijän on täytynyt pitää todennäköisenä sitä, että hän saa palkkion rikoksen tekemisestä. Tämän tietoisuusvaatimuksen täyttäviä kriteerejä ovat esimerkiksi se, että rikoksen tekijä on jo aiemmin samalta henkilöltä saanut palkkion rikoksen tekemisestä kuin myös se, että tuntematon henkilö on uskottavalla tavalla ilmoittanut tekijälle, että hän saa sovitusta rikoksesta sovitun palkkion. (Tapani & Tolvanen 2016, 82-83.)

Rikoksen tekeminen palkkiota vastaan voi toimia rangaistuksen koventamisperusteena niin lievissä kuin törkeissä rikoksissa. Käytännön tasolla törkeät rikokset ovat kuitenkin tämän koventamisperusteen keskiössä sitä sovellettaessa. (Matikkala 2010, 127.) Tämän koventamisperusteen suhteen voi myös olla poikkeustilanteita, joissa rikoksesta luvattu palkkio muodostuu rikoksen tekijälle niin suureksi houkutukseksi, ettei hän pysty vastustamaan kiusausta rikoksen tekemisestä (HE 44/2002 vp, 192). Tällaisessa tilanteessa on mahdollista, että rangaistuksen koventamisen sijasta sovellettaisiinkin rikoslain 6:6 §:n 2 kohdan mukaista rangaistuksen lieventämisperustetta, jossa rikoksen tekeminen on johdunut arvaamattomasta ja poikkeuksellisesta houkutuksesta, eli tässä tapauksessa huomattavasta palkkiosta (Tapani & Tolvanen 2016, 83).

5.2 Soveltaminen käytännössä

Käsittelin korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2006:58 jo aiemmin rikoksen suunnitelmallisuuden yhteydessä ja palaan nyt samaan tapaukseen tämänkin koventamisperusteen suhteen. Tapauksessa oli kyse siitä, että henkilöt B, C ja D toimivat henkilön A kuriireina tuomalla maahan huumausaineita. A oli maksanut heille tästä ja B:n, C:n ja D:n osuus tapauksessa rajoittui ainoastaan huumeiden kuljettamiseen A:lle, joka puolestaan vastasi kaikesta muusta. B, C ja D toimivat siis palkkiota vastaan, mutta toimiko se tapauksessa rangaistuksen koventamisperusteena heidän tuomioissaan?

Tapauksessa Helsingin käräjäoikeus, Helsingin hovioikeus sekä myös korkein oikeus olivat ratkaisuisaan samaa mieltä siitä, ettei tapauksessa ollut aihetta korottaa B:n, C:n ja

D:n tuomioita rikoslain 6:5.1 §:n 3 kohdan mukaisesti. Perusteluina tälle toimi se, että kokonaistilanne arvioiden kuriireiden käyttö kansainvälisessä huumekaupassa on yleistä. Kuriirit toimivat monesti pientä palkkiota vastaan ja kuten tässäkin tapauksessa, A:n ohjeiden mukaisesti. Tämänkaltaisen pienen palkkio ei kuitenkaan yleisesti toimi perusteena rangaistuksen koventamiselle, eikä sillä juurikaan ole merkitystä, toimiko kyseisen tapauksen kuriirit pientä palkkiota vastaan vai ilman palkkiota huumeita salakuljettaessaan.

Tapauksesta oleellisinta on huomata, että pieni palkkio rikoksesta ei johda suoraan koventamisperusteen soveltamiseen. Tuskin vastaajat olisivat toimineet kuriireina ilman minkäänlaista palkkiota, mutta kokonaisuutena arvioiden pienellä palkkiolla ei tällaisessa tilanteessa ole juuri merkitystä, koska se on niin yleistä huumekaupassa. Kuriirien saama pieni palkkio ei näin ollen ole ratkaisevassa asemassa rangaistusta määrätessä eikä koventamisperusteen soveltamiselle ole edellytyksiä.

Ratkaisussa KKO 2003:6 syytetty oli teettänyt ulkomailla väärennetyjä passeja, jotka hän toimitti maksua vastaan toimeksiantajalleen Suomeen. Passien oli tarkoitus toimia laittomina asiakirjoina turvapaikanhakijoille. Tässä tapauksessa syytetty tuomittiin törkeästä väärennyksestä, jonka yhtenä perusteena toimi kyseisen rikoksen tekeminen palkkiota vastaan. Palkkiolla oli siis vaikutusta kokonaistörkeysvaatimuksen täyttymiseen, joka puolestaan johti rangaistuksen koventamiseen, vaikkakaan tapauksessa ei sovellettu rikoslain 6:5.1 §:n 3 kohdan mukaista koventamisperustetta rikoksen tekemisestä palkkiota vastaan.

6 Rasistinen motiivi

6.1 Edellytykset soveltamiseen

Rikoslain 6:5.1 §:n 4 kohdan mukaan seuraava rangaistuksen koventamisperusteista on rikoksen tekeminen syntyperään, ihonväriin, rotuun, etniseen tai kansalliseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen tai seksuaaliseen suuntautumiseen perus-

tuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta. Tämä niin sanottu rasistinen motiivi tuli rikoslakiin vuoden 2004 rikosoikeuden yleisten oppien uudistuksessa uutena koventamisperusteena. (Matikkala 2010, 128.)

Yhteiskunnalliset muutokset ovat aiheuttaneet sen, että muukalaisviha ja rasismi ovat nykypäivänä yhä useammin esillä. Tämän vuoksi voidaan pitää luonnollisena ratkaisuna sitä, että siihen ongelmaan pyritään puuttumaan myös rikoslain keinoin. (HE 44/2002, 192.) Rikoksia, jotka kohdistetaan suojaa kaipaaviin vähemmistöryhmiin, voidaan pitää keskimääräistä moitittavampina. Tämä moitittavuus perustellaan sillä, että vähemmistöihin kohdistuvilla rikoksilla vaarannetaan heidän oikeuksia ja turvallisuuden tunnetta. (Tapani & Tolvanen 2016, 85.)

Vaikka säännöksen päätarkoituksena on suojata vähemmistöryhmiä, niin säännös suojelee samalla yhtä lailla kaikkia, jotka joutuvat rikoksen uhriksi rasistisen motiivin vuoksi. Näin ollen myös enemmistöryhmään kohdistuva rikos voi täyttää koventamisperusteiden edellytykset, jos kyseinen rikos on tehty nimenomaan sen vuoksi, että henkilö kuuluu tiettyyn ryhmään. (HE 44/2002, 192.) Perustuslain 6 §:ssä turvataan kaikkien ihmisten yhdenvertaisuus lain edessä riippumatta iästä, sukupuolesta, uskonnollisesta vakaumuksesta tai alkuperästä. Tämänkin perusteella rangaistuksen koventaminen rasistisen motiivin perusteella ei ole riippuvainen siitä, kehen rikos kohdistuu. (Tapani & Tolvanen 2016, 86.)

Tämän koventamisperusteiden kohdalla on tärkeää huomata se, että rangaistuksen mahdollinen koventaminen koskee ainoastaan sellaisia rikoksia, joissa rikoksen tekijän motiivina on ollut uhrin kuuluminen kyseiseen säännöksessä nimettyyn kansanryhmään (HE 44/2002, 192). Se ei siis riitä, että rikos on kohdistunut sattumanvaraisesti tietyn kansanryhmän edustajaan, vaan rikoksen on täytynyt johtua siitä, että henkilö edustaa kyseistä kansanryhmää (Matikkala 2010, 128).

Laura Peuterén artikkelissa tutkittiin rangaistuksen koventamista rasistisen motiivin perusteella. Artikkelin taustalla toimii Helsingissä vuonna 2008 kirjatut rikosepäilyt, jotka sisältävät rasistisia piirteitä ja ovat edenneet tuomioistuimeen asti. Näistä 50 tapauksesta lopulta ainoastaan neljässä sovellettiin koventamisperusteena rasistista motiivia. Näissä jokaisessa neljässä tapauksessa oli yhteistä se, että uhri ja epäilty eivät tunteneet toisiaan.

Kahdessa tapauksessa koventamisperusteen soveltamiseen johtanut syy oli epäillyn tilanteessa sanomat rasistiset solvaukset. Yhdessä tapauksessa epäilty kertoi itse rasistisesta motiivistaan poliisille esitutkinnassa ja viimeisessä tapauksessa syynä rangaistuksen koventamiseen olivat muiden syiden ohella epäillyn kuuluminen skinhead-joukkoon. (Peutere 2010, 1-4, 15-16.)

Yleisesti on kritisoitu sitä, että viharikoslainsäädännössä epäillyn motiivin osoittaminen on hyvin hankalaa. Nämä neljä tapausta, joissa rangaistusta kovennettiin, osoittavat kuitenkin sen, että koventamisperusteen soveltaminen voi tulla kyseeseen myös esimerkiksi tapauksissa, joissa ainoastaan uhrin etniseen alkuperään on kohdistettu solvauksia. Oikeuskäytännössä on kuitenkin paljon vaihtelua. Tutkimuksessa olleesta 50 tapauksesta kahdessa uhrin ja epäillyn välillä oli asiakassuhde. Epäillyn sanomia rasistisia solvauksia ei kuitenkaan pidetty riittävinä, koska ne olivat johtuneet enemmänkin kyseisen tilanteen aiheuttamasta vihanpurkauksesta kuin varsinaisesta rasistisesta motiivista. Oikeuskäytännössä vallitsevan vaihtelun osoittaa hyvin kaksi lähes identtistä tapausta, joissa ainoastaan toisessa syytetyn rangaistusta kovennettiin. Molemmissa tapauksissa oli kyse asiakastilanteesta, jossa epäilty oli kohdistanut uhriin rasistisia solvauksia. Tapauksessa, joissa rangaistusta kovennettiin, syynä oli nimenomaan se, että solvauksia pidettiin erityisen loukkaavina, koska ne kohdistuivat uhrin etniseen taustaan. Toisessa käytännössä identtisessä tapauksessa todettiin ainoastaan, että kyseessä olevia solvauksia voidaan olettaa esiintyvän silloin tällöin asiakassuhteissa eikä sitä pidetty riittävänä näyttönä rasistiselle motiiville. (Peutere 2010, 15-16.)

Aineistoon kuuluvissa tapauksissa suurimmassa osassa tekoon liittyvää rasistista motiivia tai rasistisia piirteitä ei ole otettu huomioon syytteissä ja tuomioistuimen ratkaisuisissa. Yksi tähän vaikuttavista syistä on se, että tapahtumien kulku jää monesti epäselväksi esimerkiksi epäillyn ja uhrin poikkeavien kertomusten vuoksi, jolloin rasistisen motiivin toteennäyttäminen on hankalaa. Tämä ei kuitenkaan päde jokaiseen tapaukseen, jossa rasistista motiivia ei ole käytetty tuomiota koventavana perusteena. Aineistoon kuuluvissa tapauksissa monissa oli selviä viitteitä rasistisesta motiivista ja samanlaista näyttöä kuin tapauksissa, joissa koventamisperustetta sovellettiin. Tämän selittää ainoastaan se, että lainkäyttäjät tulkitsevat lakia hyvin vaihtelevasti ja mikä toiselle tuomioistuimelle tai syyttäjälle riittää näytöksi rasistisesta motiivista, saattaa jäädä toiselta täysin huomiotta. Lopuksi voidaan todeta myös se, että rasistisen motiivin koventamisperustetta sovelletaan

hyvin harvoin. Vuonna 2008 näin ei tapahtunut Helsingin alueella kertaakaan ja vuonna 2009 ainoastaan neljässä tässä aineistossa esille tullessa tapauksessa. (Peutere 2010, 13-17.)

6.2 Soveltaminen käytännössä

Ratkaisussa KKO 1995:143 syytetty A oli ampunut haulikolla naapurinsa keittiön ikkunan läpi tarkoituksenaan säikäyttää häntä. Syytetty tiesi ennen ampumistaan, että naapuri sekä hänen tyttöystävänsä oli rakennuksen sisällä. Teon motiiviksi syytetty kertoi halun säikäyttää naapuriaan, jonka kanssa hänellä oli ollut riitaa ennen ampumista. Syytetty myös tiesi, että hänen naapurinsa oli rikoksen tekohetkellä turvapaikanhakija. Korkein oikeus painottikin ratkaisussaan, että ampumisen seurauksena uhrille on tullut voimakasta henkistä kärsimystä, joka syytetyn on tullut ymmärtää jo ennen tekoaan. Syytetty sai tuomion vaaran aiheuttamisesta.

Kyseinen ratkaisu on annettu ennen kuin rasistinen motiivi rangaistuksen koventamisperusteena tuli voimaan rikoslakiin. Mikäli vastaava tilanne sattuisi nykypäivänä, voisi rangaistuksen koventaminen tulla sovellettavaksi. Näin tapahtuisi kuitenkin ainoastaan silloin, jos syytetyn myöntämä naapurin säikäyttäminen on johtunut hänen maahanmuuttajataustasta. Jos maahanmuuttajataustalla ei ole ollut teon kanssa mitään tekemistä ja teko kohdistui naapuriin muista syistä ilman henkilöön perustuvaa syytä, niin rasistista motiivia ei voisi käyttää tuomion koventamisperusteena.

Ratkaisussa KKO 2002:98 ulkomaalainen yrittäjä rakensi ulkoterassin yrityksensä eteen. Viereisessä kiinteistössä oli liikehuoneisto, jonka alueelle rakennettu ulkoterassi ulottui. Tämän johdosta liikehuoneiston omistajan toimeksiannosta syytetty A uhkasi ulkomalaisyrittäjää oleskeluvan menettämällä, jos hän ei poistaisi ulkoterassia. A sai tuomion kiristyksen yrityksestä.

Tämänkään ratkaisun aikaan rasistinen motiivi ei ollut vielä koventamisperusteena rikoslaissa. Tapaus toimii kuitenkin hyvänä esimerkkinä siitä, miten erotella tapaukset, jossa uhrin kuuluminen tiettyyn kansanryhmään on ollut rikoksen tekemisen syynä ja ne tapaukset, joissa rikos on sattumanvaraisesti kohdistunut tietyn kansanryhmän jäseneseen.

Tässä tapauksessa ei ollut mitään viitteitä siihen, että A:n rikokset kohdistuivat uhriin tämän ulkomaalaistaustan vuoksi. Teko johtui siitä, että viereisen kiinteistön omistajaa häiritsi toisen yrittäjän rakentama terassi, joka ulottui hänen liikehuoneiston alueelle. Kyse oli siis enemmänkin sattumanvaraisesta seikasta, joka johti rikoksen tekemiseen. Rikoksen uhrina oli ulkomaalainen henkilö, mutta teossa ei ollut mitään rasistisen motiivin viittaavaa tekijää sen taustalla, joten tapauksessa ei olisi ollut aihetta koventaa rangaistusta, vaikka säännös olisi jo ollut voimassa.

7 Tekijän aikaisempi rikollisuus

7.1 Edellytykset soveltamiseen

Rikoslain 6:5.1 §:n 5 kohdan mukaisesti viimeinen rangaistuksen koventamisperusteista on tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Rangaistuksen koventamisperusteista rikosten uusiminen on tärkein niistä. (Frände 2012, 384.)

On monia perusteita sille, miksi rikoksen uusiminen on yksi rangaistuksen koventamisperusteista. Uusimalla rikoksensa ensimmäisestä rikoksestaan saamastaan varoituksesta huolimatta tekijä osoittaa ilmeistä piittaamattomuutta yhteiskunnan sääntöjä kohtaan. (HE 44/2002, 193.) Rikoksen uusijan kohdalla puhutaan myös kohonneesta syyllisyydestä. Tämä tarkoittaa sitä, että tekijä on saanut ensimmäisestä rikoksestaan moitteen, mutta uusii rikoksensa siitä huolimatta, joka osoittaa tekijän piittaamattomuutta häneen kohdistuneeseen moitteeseen. Jatkuva rikosten uusiminen viittaa myös siihen, että tekijä todennäköisesti rikkoo lakia myös tulevaisuudessa. (Lappi-Seppälä 2002, 389.)

Edellä mainittujen perusteiden lisäksi tätä koventamisperustetta kohtaan on myös vastargumentteja. Ensinnäkin monesti rangaistuksen koventamisesta seurannut pidempi laitusrangaistus ei vaikuta positiivisesti rikoksentekijän mahdollisuuksiin toimia lainmukaisesti, vaan enneminkin heikentää sitä. Toinen perustelu on se, että jatkuvasti rikoksiaan uusivat henkilöt ovat monesti sellaisessa elämäntilanteessa, jossa heillä ei ole juurikaan

mahdollisuutta toimia lain puitteissa ja tämän vuoksi heidän tekojensa moitittavuutta voitaisiin pitää pienempänä kuin normaalisti. (HE 44/2002, 194.) Tästä johtuen vuoden 1976 uudistuksessa lähtökohtana olikin erottaa toisistaan piittaamaton ja harkittu rikosten uusiminen sellaisesta rikosten uusimisesta, joka on johtunut esimerkiksi tekijän sosiaalisesta avuttomuudesta eikä hänen välinpitämättömyydestä yhteiskunnan normeja kohtaan. (HE 125/1975 II vp, 13.)

Vaikka tätä koventamisperustetta kohtaan esiintyy kritiikkiä niin se ei kuitenkaan anna riittäviä perusteita siitä luopumiseen. Rikoslaki on sitä varten, että tietyt intressit pystytäisiin suojaamaan yhteiskunnassa. Kovempia toimenpiteitä on edellytettävä siinä suhteessa, miten arvokkaasta intressistä on kyse ja miten todennäköisenä uhkaa intressiä kohtaan pidetään. (HE 44/2002, 194.) On myös pidettävä huolta siitä, että ihmiset ottavat tosissaan rikoslain määräämät rangaistukset. Koko järjestelmän uskottavuus kärsisi siitä, jos rikoksentekijä saisi jatkuvasti uusia rikoksiaan rikoslaissa suojattuja intressejä kohtaan ilman tuomioiden koventamista. (Lappi-Seppälä 2002, 389.)

Rikoksen uusiminen ei automaattisesti tarkoita sitä, että tekijän rangaistusta kovennetaan. Koventamisperusteen soveltamista arvioitaessa on otettava huomioon aikaisemman ja uuden rikoksen välinen suhde, josta on käytävä ilmi rikoksentekijän selvä piittaamattomuus lain käskyjä ja kieltoja kohtaan. Kriteeri ilmeisestä piittaamattomuudesta täyttyy, mikäli tehdyt rikokset ovat samankaltaisia. (HE 44/2002, 194.) Rikosten samankaltaisuus ei aina kuitenkaan täytä edellytyksiä koventamisperusteen soveltamiselle. Jos kyseessä on rikosten satunnainen uusiminen, joka käy ilmi esimerkiksi rikosten välisestä pitkästä ajasta, ei rangaistuksen koventamiselle ole välttämättä riittäviä perusteita. (Lappi-Seppälä 2002, 391.)

Koventamisperustetta tulkittaessa on myös otettava huomioon tekijän elämäntilanne. Vaikka tekijä olisi tehnyt samankaltaisia rikoksia useita kertoja, ei rikoksen uusimista voida välttämättä käyttää rangaistuksen koventamisperusteena. Tämä tulee kyseeseen silloin, jos rikokset ovat johtuneet enemmänkin tekijän rikolliseen elämäntapaan urautumisen johdosta, kuin siitä, että rikoksentekijä ilmeisesti ja tietoisesti toimisi vastoin yhteiskunnan normeja. (Tapani & Tolvanen 2016, 91.) Rikoslain 6:5.1 §:n 5 kohdan edellytys tekijän piittaamattomuudesta tulee näytetyksi toteen erityisesti silloin, kun tehdyt rikokset

ovat olleet suunniteltuja ja harkittuja tekoja. Tätäkin arvioitaessa on otettava huomioon rikosten välillä vallitseva suhde. (HE 44/2002, 195.)

Jussi Haaran tutkielmassa on käyty läpi rikoksen uusimisen vaikutusta rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään ja yhtenä näistä tekijöistä on rikoksen uusiminen rangaistuksen koventamisperusteena. Tutkielmassa todetaan, että lain esitöiden mukaan rikoksen uusimista rangaistuksen koventamisperusteena voisi soveltaa etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa teot ovat edellyttäneet harkintaa. Tämä on kuitenkin siinä mielessä ongelmallista, että lain esitöiden mukaan esimerkiksi väkivaltarikosten kohdalla, jotka monesti ovat harkitsemattomia aggression purkauksia, olisi koventamisperusteen soveltaminen hankalaa ja tämä tuskin on ollut lainsäätäjän tarkoitus. (Haara 2002, 51.)

Tutkielmassa on käyty myös läpi ajan kulumisen merkitystä koventamisperusteen kannalta. Satunnaisesti tapahtuva rikosten uusiminen pitkällä aikavälillä ei yleensä johda koventamisperusteen soveltamiseen. Satunnaisuus tulee ilmi silloin, mikäli rikoksen uusiminen ei ole liittynyt millään tavalla aikaisempaan rikollisuuteen. Oikeuskäytännön ja lain esitöiden mukaan pitkänkin aikavälin tapauksissa merkittävämmässä asemassa koventamisperusteen soveltamisen kannalta on kuitenkin tekojen samankaltaisuus eikä niinkään tekojen välillä kulunut pitkä aika, vaikka sekin tulee ottaa huomioon. Tekojen välisen ajan liiallinen korostaminen voidaan kuitenkin kyseenalaistaa. Lyhyellä aikavälillä perätysten tehdyt rikokset ovat ennemminkin osoitus tekijän tahdottomasta rikoskierteestä kuin niinkään kohonneesta syyllisyydestä. Puolestaan pitkällä aikavälillä tapahtuva rikosten uusiminen voisi olla osoitus suuremmasta syyllisyydestä, koska tämän pitkän aikavälin aikana muun muassa tekijän aiemmasta rikollisuudesta aiheutunut sosiaalisen leimautumisen paine on vähentynyt ja on todennäköisempää, että tekijä toimii tällöin vapaasta tahdostaan. (Haara 2002, 53-55.)

7.2 Soveltaminen käytännössä

Ratkaisussa KKO 2011:66 henkilö A oli syylistynyt kolmen viikon aikana useisiin näpistykseen. Hän oli näpistänyt useista myymälöistä muun muassa elintarvikkeita, vaatteita ja alkoholia. Tapauksessa sovellettiin rangaistusta koventavana seikkana rikoslain 6:5.1

§:n 5 kohtaa tekijän aikaisemman rikollisuuden perusteella. Käyn seuravaksi läpi ne perusteet, joilla korkein oikeus päätyi tähän ratkaisuun, johon päätyivät myös käräjäoikeus ja hovioikeus.

Ennen tässä tapauksessa kyseessä olevia näpistyksiä A oli syylistynyt toistuvasti samankaltaisiin rikoksiin, joka kävi ilmi hänen rikosrekisteristään. Aiemman vankeusrangastuksen suoritettuaan A oli syylistynyt lähes välittömästi sen jälkeen uudestaan anastusrikoksiin. Tuomioistuimet olivat tapaukseen liittyvissä anastuksissa sitä mieltä, ettei niissä ollut kyse silloin tällöin toistuvista satunnaisista näpistyksistä. Teot olivat olleet harkittuja ja osoittivat jatkuvaa taipumusta niihin uudelleen syylistymiseen. Korkein oikeus totesi myös, että tähän tapaukseen liittyvät näpistykset liittyvät A:n elämäntapaan, mutta sillä ei silti katsottu olevan A:n toiminnan moitittavuutta kohtaan lieventävää vaikutusta.

Tapaus on mielestäni hyvin selvä, koska syytetyn toistuvat ja samankaltaiset harkitut teot täyttivät koventamisperusteen edellytykset niin selkeästi, ettei tuomioistuimilla ollut muuta mahdollisuutta kuin koventaa rangaistusta aikaisemman rikollisuuden perusteella. Tekijällä on selvästi rikollinen elämäntapa, joka monesti toimii lieventävänä seikkana koventamisperustetta arvioitaessa. Tässä tapauksessa näin ei kuitenkaan ole rikosten ollessa harkittuja ja samanlaisia.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2003:100 syytetty oli pitänyt hallussaan huumausaineiksi luokiteltavia aineita, kuten amfetamiinia ja heroïinia. Hänet tuomittiin tästä sakkorangaistukseen. Tapauksessa arvioitiin myös tekijän aikaisemman rikollisuuden vuoksi sitä, tulisiko rangaistusta koventaa rikoslain 6:5.1 §:n 5 kohdan mukaisesti. Korkein oikeus totesi, että syytetyllä on useita aikaisempia vankeustuomioita muun muassa huumausainerikoksista. Syytetyn hallussa ollutta huumausainemäärää ei voitu pitää vähäisenä, mutta sen käyttötarkoitus oli ainoastaan syytetyn henkilökohtaista käyttöä varten. Korkein oikeus painottikin ratkaisussaan, että tapauksessa olleiden asiakirjojen perusteella syytetty oli ainakin jollakin asteella huumariippuvainen. Korkein oikeus tuli näillä perusteilla siihen johtopäätökseen, ettei rangaistuksen koventamiselle henkilön aikaisemman rikollisuuden vuoksi ole riittäviä perusteita. Syytetty oli aiemmin kylläkin syylistynyt samankaltaisiin rikoksiin eli tässä tapauksessa huumausainerikoksiin, mutta tämän ja aiempien rikosten välinen suhde ei ilmentänyt tekijässä syyllisyyttä, joka osoittaisi syytetyn ilmeisen piittaamattomuuden lain käskyistä ja kielloista.

Oleellisinta tämän tapauksen kannalta on huomata se, että aiemmat samanlaiset rikokset eivät suoraan anna perustetta korottaa uusitun rikoksen rangaistusta aikaisemman rikollisuuden perusteella. Olosuhteet on aina otettava huomioon tapauskohtaisesti ja tässä tapauksessa rikoksenteijällä oli huumausaineriippuvuus. Tämän vuoksi hänen syyllistymisensä huumausainerikokseen ei osoittanut hänessä ilmeistä piittaamattomuutta lain käskyihin, jota koventamisperusteen soveltaminen edellyttää.

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 1983 II 37 syytetty oli ajanut noin 300 kilometrin matkan autolla vahvassa humalassa. Ajo tapahtui vilkkaalla tiellä ja tekijä syyllistyi törkeän rattijuopumuksen ohella kahteen kuolemantuottamukseen törmättyään kahteen pyöräilijään matkan aikana. Syytetyn rikosrekisteristä kävi ilmi, että hän oli ennen tätä tekoa tuomittu seuraaviin vankeusrangaistuksiin: ehdollinen vankeusrangaistus vuonna 1964 humalassa ajamisesta, neljän kuukauden ehdoton vankeusrangaistus juovuksissa ajamisesta ja varomattomuudesta liikenteessä vuonna 1969 ja ehdollinen vankeusrangaistus vuonna 1975 liikenneturmapaikalta pakenemisesta, varomattomuudesta liikenteessä ja ajoneuvon ajamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena.

Korkeimman oikeuden mukaan syytetyn arvioitavana ollut teko, joka tapahtui vuonna 1981 ja ennen sitä tuomitut vankeusrangaistukset samanlaisista rikoksista osoittivat tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain käskyistä ja kielloista. Korkein oikeus otti arvioinnissaan huomioon pitkän ajan käsiteltävänä olleen teon ja sitä aiemmin tapahtuneiden rikosten välillä, mutta tuli silti siihen lopputulokseen, että tapauksessa syytetyn tuomiossa oli sovellettava koventavana perusteena tekijän aikaisempaa rikollisuutta.

Tästä tapauksesta on oleellista huomata se, että vuosiakin vanhat rikokset voi olla peruste rangaistuksen koventamiselle, mikäli vanhat rikokset ovat olleet samankaltaisia kuin nykyinen rikos. Rikosten välisen suhteen on myös ilmennettävä tekijän ilmeistä piittaamattomuutta lakia kohtaan. Tämäkin on hyvin tulkinnanvaraista ja lainkäyttäjälle jää ratkaistavaksi tapauskohtaisesti, millä tavalla hän näkee rikosten välisen suhteen ja samankaltaisuuden.

8 Pohdinta

Tutkimukseni tarkoituksena oli siis selvittää, millä perusteilla rangaistusta voidaan koventaa ja mitkä tekijät vaikuttavat näiden koventamisperusteiden soveltamiseen. Rikoslain 6:5 §:ssä on nimetty rangaistuksen koventamisperusteet, joita ovat rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus, rikoksen tekeminen osana järjestäytynyttä rikollisuutta, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan, rasistinen motiivi sekä tekijän aikaisempi rikollisuus. Rikoslaisissa on ainoastaan määrätty rangaistuksen koventamisperusteet nimellisesti ja niiden tarkempaa sisältöä on käyty läpi puolestaan lain esitöissä, oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa.

Jokaisen koventamisperusteen kohdalla oli muutamia oleellisia seikkoja, joilla on suurin merkitys sen soveltamisen kannalta. Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden kohdalla edellytyksiä koventamisperusteen soveltamiselle on, mikäli rikoksen tekeminen sekä siihen johtanut toiminta on ollut suunnitelmallista. Järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnan perusteella tuomiota voidaan koventaa, mikäli rikos on tehty sellaisen rikollisen ryhmän osana, joka täyttää järjestäytyneen rikollisryhmän kriteerit. Oleellista on myös se, että rikos on täytynyt tehdä ryhmän lukuun ja hyväksi. Rikoksesta saatu palkkio voi toimia rangaistuksen koventamisperusteena, jos tällä saadulla palkkiolla on ollut vaikutusta tekijän päätökseen tehdä kyseinen rikos. Rasistisessa motiivissa oleellisinta on se, että rikos on tehty jonkin rasistisen syyn perusteella, esimerkiksi uhrin tiettyyn kansanryhmään kuulumisen perusteella. Rikoksen uusimisen kohdalla tärkein huomio tuli kiinnittää aikaisemman ja nykyisen rikollisuuden väliseen suhteeseen, josta tuli käydä ilmi tekijän ilmeinen piittaamattomuus lakia kohtaan, esimerkiksi tekojen samankaltaisuuden perusteella.

Näiden seikkojen lisäksi jokaisessa koventamisperusteessa oli monia muita seikkoja, jotka tulee ottaa huomioon koventamisperustetta sovellettaessa. Nämä edellytykset käy ilmi lain esitöistä, oikeuskirjallisuudesta ja oikeuskäytännöstä, mutta kuten jo aiemmista läpikäymistäni oikeustapauksista kävi ilmi, niin koventamisperusteiden soveltaminen ei ole mitenkään yksiselitteistä ja ongelmatonta. Monissa tapauksissa tuomioistuimet päätyivät täysin erilaiseen ratkaisuun, vaikka heillä oli samat tiedot kyseisestä tapauksesta. Tämä on mielestäni ongelmallista, koska koventamisperusteiden soveltamisen osalta ei

ole päässyt muodostumaan vakiintunutta käytäntöä, johon tuomioistuimet pystyisivät tukeutumaan päätöstä tehdessään. Mutta mikä sitten tekee koventamisperusteiden soveltamisesta niin hankalaa?

Rangaistuksen koventamisperusteiden tulkinnanvaraisuus aiheutuu mielestäni siitä, että laki ei määrittele erityisen tarkasti kaikkia koventamisperusteen soveltamiseen vaikuttavia tekijöitä. Tämä johtaa siihen, että lainkäyttäjän oma tulkinta tilanteesta on monesti hyvin merkityksellinen sen osalta, sovelletaanko koventamisperustetta kyseisessä tilanteessa. Tästä hyvänä esimerkkinä on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus. Laki määrää, että tätä koventamisperustetta voidaan soveltaa, jos rikollinen teko ja siihen tähdännyt pitkäaikainen toiminta on ollut suunnitelmallista. Tämän tarkemmin laki ei suunnitelmallisuutta määrittele, joten lainkäyttäjän omalla tulkinnalla kyseisestä tilanteesta on suuri merkitys. Tällaisesta tapauksesta kävin myös jo esimerkin läpi aiemmin rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden kohdalla, jossa käsittelin korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2006:58.

Toinen esimerkki tulkinnanvaraisuudesta on järjestäytyneen rikollisryhmän määritelmän tulkitseminen. Tästä esimerkkinä oli korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2013:90, jossa alemmat tuomioistuimet päätyivät erilaiseen lopputulokseen kuin korkein oikeus, joka johtui siitä, että eri tuomioistuimilla oli tapauksessa erilaisia näkemyksiä siitä, täyttikö kyseisessä tapauksessa ollut rikollisryhmä järjestäytyneen rikollisryhmän tunnusmerkistön. Tämäkin osoittaa sen, että lainkäyttäjän omalla tulkinnalla on suuri merkityksen koventamisperusteen soveltamisen kannalta eikä tässäkään tapauksessa voida sanoa, minkä tuomioistuimen ratkaisu oli väärä ja minkä oikea, koska ratkaisut perustuivat heidän omaan tulkintaansa tilanteesta. Tämä johtuu siitä, että laki jättää lainkäyttäjälle paljon tulkinnanvaraa. Tämä on kuitenkin mielestäni ymmärrettävää eikä laissa olisikaan mitenkään mahdollista määritellä täysin yksiselitteisesti esimerkiksi sitä, millainen rikollinen toiminta täyttää rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden edellytykset rangaistuksen koventamisen osalta. Laki antaa tietyt raamit lainkäyttäjälle sen suhteen, jonka jälkeen lainkäyttäjä itse soveltaa lakia aina tapauskohtaisesti oman tulkintansa mukaan ja tämän vuoksi tilanteissa on mahdollista päätyä erilaisiin lopputuloksiin.

Erityisesti rasistisen motiivin tapauksissa kävi ilmi tilanteita, joissa vastaavanlaisissa tapauksissa toisissa rangaistusta kovennettiin ja toisissa ei. Rasistisen motiivin kohdalla

kävin läpi Peuterin artikkelia, jossa tämän koventamisperusteen soveltamista tutkittiin. Artikkelin perusteella kävi ilmi, miten lähes täysin identtisissä tapauksissa on päädytty täysin erilaisiin ratkaisuihin. Tämä sai ainakin itselläni koko koventamisperusteen näky-
mään huonossa valossa. Aiemmin läpikäymissäni tapauksissa tulkinnanvaraisuus on täysin normaalia, joka johtaa välillä erilaisiin ratkaisuihin, mutta kaikissa tapauksissa näin ei mielestäni voi olla. Rikoslain 6:3 §:ssä on määrätty rangaistuskäytännön yhtenäisyydestä ja tämän tulisi toteutua mielestäni myös rangaistuksen koventamisperusteiden kohdalla. Kun samanlaisissa tapauksissa päädytään samanlaisiin ratkaisuihin, pääsee muodostumaan vakiintunut käytäntö, jonka avulla lainkäyttäjän on helpompi tehdä ratkaisu eikä täysin samanlaisista tapauksista tulisi niin helposti erilaisia ratkaisuja. Yksi syy etenkin rasistisen motiivin kohdalla on myös se, että se tuli rikoslakiin vasta vuonna 2004, joten se on edelleen melko uusi koventamisperuste. Tämän vuoksi tapauksia, joissa koventamisperustetta on sovellettu ei ole kovinkaan paljon, jonka vuoksi vakiintunutta käytäntöä ei ole päässyt muodostumaan.

Yksi huomiotani kiinnittäneistä asioista oli myös se, miten paljon tilanteiden erilaiset olosuhteet vaikuttavat koventamisperusteiden kohdalla. Esimerkiksi tekijän aikaisempaa rikollisuutta arvioitaessa koventamisperusteen edellytykset täyttyvät, jos tekijän aikaisemman ja nykyisen rikoksen välillä on yhteys, joka ilmenee esimerkiksi tekojen samankaltaisuuden kautta. Tämän yhteyden on myös ilmennettävä tekijän ilmeistä piittaamattomuutta lakia kohtaan. Kävin aiemmin kyseisen koventamisperusteen kohdalla läpi korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2003:100, jossa tekijä oli syyllistynyt useisiin huumausainerikoksiin, mutta olosuhteet huomioiden rikoksen uusimista ei käytetty rangaistuksen koventamisperusteena, koska tekijä oli huumausaineriippuvainen. Huumausaineriippuvaisen henkilön ei katsottu osoittavan ilmeistä piittaamattomuutta lakia kohtaan, koska hän teki rikoksensa riippuvuutensa takia eikä niinkään omasta tahdostaan. Tekijä siis selvästi uusi rikoksensa, mutta rikoksen uusimista ei silti voitu käyttää rangaistuksen koventamisperusteena. Tämä osoittaa sen, että jokainen tapaus on kuitenkin käsiteltävä tapauskohtaisesti ja tapausten erilaiset olosuhteet on otettava huomioon koventamisperusteen täyttymisen edellytyksiä arvioitaessa.

Opinnäytetyöprosessini eteni ihan sujuvasti ja sain työni valmiiksi tavoiteajassa. Työtä tehdessäni pääsin tutustumaan erityisesti rikoslakiin (39/1889), useisiin hallituksen esi-

tyksiin, oikeuskirjallisuuteen, muutamiin oikeudellisiin artikkeleihin sekä moniin rangaistuksen koventamisperusteisiin liittyviin oikeustapauksiin. Suurimpana haasteena oli lähteiden löytäminen, koska rangaistuksen koventamisperusteet ovat melko pieni osa rangaistuksen määrittämisestä eikä niistä ollut yksittäisessä kirjassa paljoakaan tietoa. Tämän lisäksi uusien aihetta käsittelevien artikkelien löytäminen oli vaikeaa ja oikeastaan kaikki niistä olivat useamman vuoden takaa. Muutoin työn tekeminen onnistui hyvin eikä siinä tullut mitään suurempia ongelmia.

Minun tutkimukseni keskittyi rangaistuksen koventamisperusteiden edellytyksiin sekä siihen, mitkä tekijät vaikuttavat niiden soveltamiseen käytännössä. Mielestäni yksi hyvistä jatkotutkimusaiheista voisi olla se, että tutkittaisiin sitä, millä tavalla rangaistuksen koventamisperusteita otetaan huomioon, ennen kuin kyseinen tapaus päättyy tuomioistuinten ratkaistavaksi. Tällöin tutkittaisiin esimerkiksi sitä, miten usein syyttäjät ovat syytteissään vaatineet rangaistuksen koventamista ja millä perusteilla.

Lähteet

- Frände, D. 2012. Yleinen rikosoikeus. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Haara, J. 2002. Uusimisen vaikutus rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään. Edita Publishing Oy. (<https://www.edilex.fi/tietopalvelu.karelia.fi/opinnayte-tyot/145.pdf>). 10.02.2017.
- HE 125/1975 II vp hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.
- HE 44/2002 vp hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 263/2014 hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.
- Jokinen, J. 2016. Mieskolmikon pahoinpitelytuomio koveni rasistisen motiivin vuoksi Espoon käräjäoikeudessa. Helsingin Sanomat. <http://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005047328.html>. 16.01.2017.
- KKO 1978 II 104.
- KKO 1983 II 37.
- KKO 1995:143.
- KKO 1999:89.
- KKO 2002:98.
- KKO 2003:6.
- KKO 2003:100.
- KKO 2006:58.
- KKO 2011:41.
- KKO 2011:66.
- KKO 2013:90.
- KKO 2014:55.
- Lappi-Seppälä, T., Heinonen, O., Koskinen, P., Majanen, M., Nuotio, K., Nuutila, A-M. & Rautio, I. 2002. Oikeuden perusteokset-rikosoikeus. Helsinki: WSOY
- Matikkala, J. 2010. Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Peutere, L. 2010. Rasistinen motiivi rangaistuksen koventamisperusteena-tutkimus Helsingissä vuonna 2008 poliisin tietoon tulleista rikosepäilyistä. Oikeus 2010/4 s. 350. (<https://www.edilex.fi/tietopalvelu.karelia.fi/oikeus/7516.pdf>).
- Rikoslaki 39/1889.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2016. Rikosoikeus-rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum Pro.